Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası

Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu

Zərifə Budağova

AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ DURĞU İŞARƏLƏRİ

ЗӘРБАЈҸАН ССР ЕЛМЛӘР АКАДЕМИЈАСЫ
НӘСИМИ адына ДИЛЧИЛИК ИНСТИТУТУ

ЗӘРИФӘ БУДАГОВА

АЗӘРБАЈҸАН ДИЛИНДӘ ДУРҒУ ИШАРӘЛӘРИ

„Елм“ нәшријјаты
Бакы—1977

Azərbaycan MEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu
İnv. №

БИР НЕЧӘ СӨЗ

Јазылы нитгдә сөзләр, јахуд сөз групплары арасында гојулан ишарәләр дурғу ишарәләри, дурғу ишарәләринин гојулмасы һаггында гајдалар исә пунктуасија адланыр.

Пунктуасија да орфографија кими дилин график системини тәшкил едир. Дурғу ишарәләри мүхтәлиф дилләрдә ејни ола биләр, вәзифә вә ишләнилмәси исә мүхтәлифдир.

Дурғу ишарәләри фикрин ајдын баша дүшүлмәсиндә, јазынын дүзкүн, ифадәли тәләффүзүндә чох мүһүм вә әһәмијјәтли график васитәдир. Бунлары јериндә ишләтмәдикдә фикирдә долашыглыг јараныр, шифаһи нитглә јазылы нитг арасында мәзмун ејнилији позулур.

Дурғу ишарәсинин дүзкүн гојулмамасы илә чүмләнин мәзмуну тамамилә дәјишә биләр. Мәсәлән, ашағыдакы ики чүмләјә нәзәр салаг:

Тејмур, Бабајевдән ајрылыб, јолуна давам етди. (Һ. Сејидбәјли); Көјхаллы аты **Гара**, Дәмировун јашадығы евин габагында сахламышды. (С. Рәһимов.)

Тејмур вә **Гара** шәхс адларындан сонра веркүл гојулмазса, һәмин сөзләр Бабајевин вә Дәмировун фамилијалары илә бирликдә ејни шәхс кими баша дүшүләр. Јахуд:

Сакит, ојун кедир...

Бу чүмләдә **сакит** исминдән сонра веркүл јазылмазса, һәмин исим **ојун** исминин тә'јини кими анлашылар.

Дурғу ишарәләри јазыда јалныз грамматик ајрылмаја хидмәт етмир, ифадә вә чүмләнин емосионал-експрессив рәнкарәнклијини тәзаһүр етдирир. Мәсәлән, үч нөгтә, суал, нида ишарәләри, мө'тәризә, дырнаг—бунлар һамысы рәнкарәнк нитги тәсвирдә, һисс-һәјәчаны, данышыгдакы мүхтәлиф әламәтләри, психоложи, характери, мәнтиги вурғуну нәзәрә чарпдырмаг мәгсәди илә ишләдилир.

Дурғу ишарәләринин бир гисми (нөгтә, ики нөгтә, веркүл, нөгтәли веркүл) нитгин һиссәләрә парчаланма-

сына хидмәт едир. Дурғу ишарәләринин бир гисми исә (суал, нида, үч нөгтә, дырнаг, мө'тәризә, тире) даһа чох нитгин емосионал чәһәтини, данышанын вә ја јазанын әһвали-руһијјәсини билдирир. Һәр бир дурғу ишарәсинин ишләдилмәсиндә бир мәгсәд олур.

Дурғу ишарәләринин нитгә вердији рәнкарәнкликләр она "өз јерини дүзкүн билмәк" һүгугуну тәләб етмәјә ихтијар верир. Тәәссүфләр олсун ки, бу график васитә анчаг мүәјјән мә'лум һалларда дүзкүн гојулур. Чох заман бунлар јазанын шәхси зөвгүнү охшајан үнсүрләрә чеврилир: һәр кәс чүмләнин тәләбинә јох, өз зөвгүнә көрә бунлардан истифадә едир. Нәтичәдә јазылы нитгимиз ја мүәјјән инчәликләрдән мәһрум олур, ја да һәр һансы ишарәләрлә лүзумсуз шәкилдә јүкләнир. Бизә елә кәлир ки, инкишафымызын индики сәвијјәси, дүзкүн јазмаг вә охумаг тәләби һәмин график васитәнин дә јериндә ишләдилмәсини тәләб едир. Бу бир дә она көрә лазымдыр ки, мәшһур рус дилчи алими Б. А. Шапиронун гејд етдији кими, „үмумин гәбул етдији дурғу ишарәләринин дүзкүн гојулмамасы сөзүн орфографик чәһәтдән доғру ишләдилмәмәсиндән даһа горхулудур" [1].

Дурғу ишарәләринә чидди әмәл етмәдикдә грамматикада верилән һөкмләрә гаршы чыхмыш олуруг. Мәсәлән, шәхс әвәзликләриндән сонра веркүлүн гојулмасы мәгамлары мүәјјәнләшдириләркән дејилир ки, **о** шәхс вә ја **бу** ишарә әвәзлији фе'л, зәрф, әвәзлик вә көмәкчи нитг һиссәләриндән әввәл кәләрсә, онлардан сонра веркүл гојулмамалыдыр. Һалбуки мәтбуатда буна әмәл едилмәјиб, һәмин сөзләрдән сонра веркүл ишләдилир.

О, севинчлә деди. („Азәрбајчан дили", 1976, сәһ. 29); **О,** бир аздан стансијаја чатыр. (Јенә орада, сәһ. 8); ... чүнки о, чох чүр'әтли иди. (Јенә орада, сәһ. 92); **О,** бәрк сусамышды. (Јенә орада, сәһ. 49.)

Башга мәнбәләрдән көтүрүлмүш мисаллара нәзәр салаг:

О, һәмишә мәндән разыдыр. („Кирпи" журн., 1976, № 23), **О,** дејирди ... („Азәрбајчан кәнчләри" гәз., 11. I 1977, сәһ. 3); **О,** нечә-нечә иллләрдән бәри һәр күн

---

[1] Б. А. Шапиро. Современный русский язык. Пунктуация. М., Изд-во „Просвещение", 1966, сәһ. 61.

көрдүјү... (Әмир Мустафајев. Дағларчанын ағ чаваблары, Кәнчлик, 1976, сәһ. 12); **О**, кет-кедә даһа кениш мигјас алмыш... („Тәшвигатчы“ журн., 23. XII 1976, сәһ. 11.)

Бу шәхс әвәзлији кими ишләндикдә вә исим, сифәт, сајдан әввәл кәлдикдә ондан сонра веркүл гојулмалыдыр. Буна бә'зән әмәл едилмир:

Бу, Рафигин даһа чох үрәјиндән олар. („Азәрбајчан“ журн., 1976, №11, сәһ. 141.)

Мә'лум олдуғу кими, **ки** дилдә һәм бағлајычы, һәм дә әдат кими чыхыш едир. **Ки**-нин бу ики мүхтәлиф вәзифәсинә фәрг гојулмадан һәм бағлајычы **ки**-дән, һәм дә **ки** әдатындан сонра веркүл гојулур. Һалбуки **ки** әдатындан сонра веркүл гојулмасына һеч бир еһтијач јохдур:

Бу **ки**, автобус сүрүчүсүнүн е'тибарсызлығы, нанкорлуғудур. („Азәрбајчан кәнчләри“ гәз., 30. XII 1976, сәһ. 4); О **ки**, галды мүвәффәгијјәтләримин севинч бәхш етмәсинә, буна шүбһә ола билмәз. („Идман“ гәз., 21. XII 1976, сәһ. 4); Инди **ки**, јолдаш Мәчидов о чүр адам иди, нијә бизи онлара көмәјә көндәрирдиниз? („Азәрбајчан“ журн., 1976, № 11, сәһ. 43.)

Әдатлар, мә'лум олдуғу кими, ја чүмләјә бүтөвлүкдә аид олур, ја да чүмләнин һәр һансы бир үзвүнүн мә'насына рәнк, чалар верир. Бунлар аид олдуглары чүмләдән, јахуд чүмлә үзвүндән һеч бир пауза илә ајрылмыр, одур ки, онлардан сонра веркүлүн гојулмасына еһтијач дујулмур. Јазыда әдатлардан сонра веркүлүн ишләдилмәсиндә бир сәрбәстлик вардыр: веркүл каһ гојулур, каһ да гојулмур:

Ахы, белә шеј олмаз, баба! („Азәрбајчан“ журн., 1976, № 11, сәһ. 24); **Бәс** саатын хош вахтыны демәди? („Улдуз“ журн., 1976, № 12, сәһ. 5); Амма гајыда билмирәм **ахы**. („Улдуз“ журн., 1976, № 12, сәһ. 53.)

„Фе'ли бағлама тәркибләри чүмлә дејилдир“ фикри сүбута јетдикдән сонра бунлардан сонра веркүл гојулуб-гојулмамасы һеч кәси марагландырмады. Инди бу кими тәркибләрдән сонра веркүлүн ишләдилмәси көнүллү бир һал алмышдыр. Һалбуки чүмләнин хүсусиләшмиш үзвү вәзифәсиндә чыхыш едән фе'ли бағлама тәркибләриндән сонра веркүлүн ишләдилмәсинә еһтијач вардыр:

Мүһарибәдән сонракы илләрин чәтинликләринә бахма-

јараг өлкәдә идман гургуларынын тикинтисинә бөјүк диггәт јетирилир. („Идман" гәз., 14. XII 1976.)

Мә'лумдур ки, табели мүрәккәб чүмләнин тәрәфләрини бағлајан **ки** бағлајычысындан сонра веркүл гојулмасы бир ганундур. Тәәссүфләр олсун ки, бә'зән буна әмәл едилмир.

„Үмуми биолокија" дәрслијиндән кәтүрдүјүмүз ашағыдакы мисаллара нәзәр салаг:

Ејни нәвдән олан мәдәни битки сортлары вә ев һејванлары чинсләри бир-бириндән о гәдәр кәскин **фәргләнир ки** онлары ајры-ајры нөв кими гәбул етмәк олар. (1974, сәһ.28.)

Интонасија илә бағланан мүрәккәб чүмләнин тәркиб һиссәләри арасында бә'зән веркүл гојулмур.

Бәс демирсиз бирдән мәһсулумуз јолда хараб олду. („Кирпи" журн., 1976, № 23.)

Табели мүрәккәб чүмләнин тәркиб һиссәләрини бағлајан **нә гәдәр ки, нә дә ки, она көрә ки, лакин, чүнки** вә с. бағлајычылардан сонра да лазым олмадығы һалда веркүл ишләдилир:

Она көрә ки, Әләкбәр бабаны өмрүндә һеч биримиз көрмәјиб. („Пионер" журн., № 12, 1974, сәһ. 4); Линнеј мәмәлиләр, гушлар вә балыглар синфини дүзкүн вермишдир. **Лакин,** о, „сүрүнәнләр" . . . („Үмуми биолокија", 1974, сәһ. 12—13).

Өз хошлары јохса буна, даһа удмарам
Анчаг ки, бу нәчиблијә гијмәт верилсин.

(Һ. Зија. „Әдәбијјат вә инчәсәнәт" гәз., 1977, № 1, сәһ. 8.); **Чүнки,** онлар Чәлилабад шәһәринин „Бир мај" вә Ханлар адына күчәләриндә газ чәкилиши дөрд ајдан артыгдыр . . . („Кирпи" журн., 1976, № 22.)

Бир гајда олараг шәрт вә гаршылашдырма будаг чүмләләриндән сонра веркүл гојулмалыдыр. Һалбуки буна бә'зән әмәл едилмир:

Буна көрә дә ССРИ әмәкдар мәшгчиси М. Коган јетишдирмәләри һесабда бөјүк үстүнлүјә **малик олсалар да** онлара сүр'әти даһа да артырмағы тапшырды. („Идман" гәз., 12. XII 1976); Јолдашларына јухарыдан ашағы **бахарса** онун бејнәлхалг дәрәчәли идман устасы кими јүксәк аддан мәһрум олмасы мәсәләси гојулачагдыр. („Идман" гәз., 28. XII 1976); Дулкәрликдә мүрәккәб әмәлијјатлары **бачармасам да** лакин бу чүр хырда-пара ишләр әлимдән кәлирди. („Азәр-

бајчан“ журн., 1976 № 6, сәһ. 6); Анја белә десә дә Баһадур билди ки . . . („Азәрбајчан“ журн., 1976, № 11, сәһ. 141); Дахили ишләр комиссарлығы системиндә галмаг **истәсән** мүмкүндүр. (Јенә орада, сәһ. 92); Кәнч шаир дәфәләрлә ишләнмиш мөвзулара мүрачиәт **етсә дә** башгаларыны тәкрар етмәмиш. („Азәрбајчан кәнчләри“ гәз. 11. I 1977, сәһ. 3); . . . Дишини-дишинә гычајыб нечә **вурдуса** соғаны өзәји сычрајыб отлуга дүшдү. („Улдуз“ журн., 1976, № 12, сәһ. 7); Кәндимиздәки Камал Бабајеви өзүмүзлә анара **билсәк** базарымыз ә'ла олар. („Кирпи“ журн., 1976, сәһ. 23.)

Белә дә олур ки, бир мисалда гарышлашдырма будаг чүмләсинин бири веркүллә ајрылыр, о бири исә јох:

Чүнки халам көзүмүн габағындајды, көрүрдүм ки, **нә гәдәр әлдән дүшсә дә, көзләри гызарса да** халам јашајыр . . . („Улдуз“ журн., 1976, № 12, сәһ. 4.)

Билдијимиз кими, ара сөзләр, адәтән чүмләнин ортасында кәлдикдә һәр ики тәрәфдән веркүллә, тәркибләрдән ибарәт олдугда исә тире илә ајрылыр. Ара сөзләрин дурғу ишарәләри илә ајрылмасында бир пәракәндәлик вардыр, Белә ки, ара сөзүн әввәлиндә тире, сонунда веркүл гојулур:

Кеологлар чөкүнтү гатларынын тәдричән әмәлә кәлдијини ашкара чыхардырлар— **демәли,** јер габығы тарихән инкишаф етмишдир. („Үмуми биолокија“, 1974, сәһ. 21.)

Белә дә олур ки, сөзүн анчаг ја әввәлиндә, ја да сонунда веркүл гојулур:

Никаһын ләғви, **үмумијјәтлә** аилә мүнасибәтләри шәхси иш дејил. („Азәрбајчан“ журн., 1976, № 11, сәһ. 206); Бу вәзифә **әввәла** она көрә мүрәккәбдир ки, јарышлар бир дөврәдә кечирилир. („Идман“ гәз., 13. I 1977.)

Ара сөзүн варлығы унудулур, һеч бир ишарә илә сечилмир:

Лакин бу проблеми **бәлкә дә** һәлл етмәк мүмкүндүр. („Идман“ гәз., 16. XII 1976); **Онун фикринчә** бир әтәк пулу һеч кимә кәрәк олмајан ад күнүнә төкмәк дүз дејилди . . . („Азәрбајчан“ журн., 1976, № 11, сәһ. 134); **Көрәсән** бу илки јолка нәләрин нечә кечәчәк? („Азәрбајчан пионери“ гәз., 22. XII 1976, сәһ. 2); **Нәдәнсә** бөјүк әмиләр бунунла марагланмырлар. (Јенә орада); **Бәлкә** бир нечә күн дә көзләјәк . . . („Кирпи“

журн. 1976, № 22); **Бир сөзлә** бу гонагпәрвәрликләри илә даһа адамы лап утандырырлар. („Азәрбајҹан“ журн., 1976, № 11, сәһ. 116); **Дикәр тәрәфдән** тәнгидчи мүчәррәдлик вә фәлсәфи ше'р ахтарышлары кими мүхтәлиф анлајышы ејниләшдирмиш. („Азәрбајҹан“ журн., 1976, № 6, сәһ. 61); Тәбиидир ки, бу чүр мүтәшәккиллик олан јердә һеч кәс бир-биринин **нечә дејәрләр** әл-ајағына долашмыр. („Идман“ гәз., 28. XII 1976, сәһ. 4); **Доғрудан да** киши зәнлә бахыб көрдү ки . . . („Кирпи“ журн., 1976, № 22).

Мәтбуатда грамматик гајда-ганундан кәнар нөгтә вә веркүл артыг бир ишарә кими ишләдилир:

Хлодовичин мүасирләриндән **бири,** өлкәнин истиласы заманы һакимијјәтинин **нечә күчләндијини** тәсвир едир. („Орта әсрләр тарихи“, 1976, сәһ. 14); Бу тәдбир **һәр ил**, мүстәгил Һиндистан һөкумәтинин илк баниси Ҹәваһирләл Неһрунун хатирәсинә **кечирилир**. („Азәрбајҹан пионери“ гәз., 22. XII 1976, сәһ. 2); Мүһитин јени шәраитинин узун мүддәт тә'сири заманы организмләрин онлара адектив олан **дәјишикликләри**, ирсән сонракы нәсилләрә кечир. (Јенә орада, сәһ. 16); **Инди**, бу мәсәләни бә'зи идарә вә мүәссисә рәһбәрләринә һаглы олараг шамил едирләр? („Кирпи“ журн., 1976, № 22); **Тағы**, хырда көзләрини онун сифәтинә дикиб иришди. (Јенә орада); Бајагдан резин кими дартылмыш **мүавин**, инди јаваш-јаваш јығылырды . . . (Јенә орада); Бағышланылмаз һәрәкәтимә **көрә**, мәнә верилән мәчәлләдән наразыјам. (Јенә орада.)

Тире ишарәси дә һеч бир еһтијач олмадан ишләдилир:

Үзви аләмин тарихи инкишаф (тәкамүл) ганунларыны **дәрк етмәк**—үмуми биолокијанын башлыча вәзифәләриндән биридир. („Үмуми биолокија“, 1974, сәһ. 6); **Бунлар**—„интеграллы роботлар“ адланыр. („Азәрбајҹан пионери“ гәз., 29. XII 1976, сәһ. 2); Һәр икисини гучағына **алыб**—көрпәләр бәхтијар-бәхтијар күлүмсәјирләр. („Елм вә һәјат“ журн., 1976, № 5, сәһ. 15); Бошанмада кишинин күнаһы чохдур, **јохса**—гадынын? (Азәрбајҹан“., журн. 1976, № 11, сәһ. 207);

Бөјүк **хошбәхтликдир,**—
белә севә билмәк!
Өлмәзлијә **говушмагдыр,**—
белә севә билмәк!

„Азәрбајҹан“ журн., 1976, № 11, сәһ. 197); **Дана** јаш—ингилабдан әввәлки Азәрбајҹан кәндинин уму- иләшдирилмиш, бәдии ҹәһәтдән кәскинләшдирилмиш образыдыр. („Азәрбајҹан“ журн., 1976, № 11, сәһ. 182.)

Чох вахт бир дурғу ишарәси јериндә о бири иш- ләдилир.

Мә'лумдур ки, бир гајда олараг, бирләшдирмә әла- әли мүрәккәб ҹүмләнин тәркиб һиссәләри арасында нөгтәли веркүл гојулмалыдыр; чүнки икинҹи тәркиб һиссәдәки фикир биринҹијә әлавә сәҹијјәси дашыјыр: Никитскинин дәстәсинин дөјүшчүләри мешәдә беш яралты газмада сығынаҹаг **тапмышды**, бу газмалардан бириндә јаралылар јатырды. („Азәрбајҹан“ журн., 1976, № 15, сәһ. 25); Император кәндләрдән чыхыб кетмәји кәндлиләрә **гадаған етмишди**, онлары гачан вә вар- охдан чыхан гоншуларын әвәзиндә чохлу верки вер- мәјә мәҹбур едирдиләр. („Орта әсрләр тарихи“, 1976, сәһ. 58.)

Дефис, адәтән, гоша вә мүрәккәб сөзләр арасында гојулур. Сон вахтлар исә сәһвән һәмҹинс үзвләр дә дефислә ајрылыр:

Заһирдә **сәнин-мәним** кими ади инсан, батиндә исә гачаг иди.(С. Шамилов, Сеч. әс., 1974, сәһ. 14.)

Һазырда мәтбуатда сәһвән **вә** баглајычысындан әввәл нөгтә гојулур:

Бә'зиләри исә телевизору даһа чидди сәбәб үзүн- дән јарымчыг сөндүрүр. **Вә** һеч кәс ону филан верилишә бахмадығы үчүн мәзәммәт едә билмир. („Әдәбијјат вә инҹәсәнәт“ гәз., 25. XII 1976, сәһ. 4); О, Сарваны јаны- на чағырды. Гонагларла бир-бир таныш етди. **Вә** бир- дән кими көрсә, јахшыдыр. („Азәрбајҹан“ журн., 1976, № 6, сәһ. 124.)

Дурғу ишарәләринин ишләдилмәсиндә мөвҹуд олан бу кими долашыглыглара аид хејли мисал көстәрмәк олар. Шүбһәсиз, бунлара сәбәб мөһкәм гајдаларын олма- масы, һәм дә орта мәктәбләрдә буна аз әһәмијјәтли гај- да-ганун кими бахылмасыдыр.

Бир гәдәр кениш охуҹулара тәгдим етдијимиз бу китабчада мүәллифин мәгсәди дурғу ишарәләринин ишләнмә јерини даһа дәгиг шәкилдә вермәкдән ибарәт- дир.

Бу әсәрин әсасыны 1965-чи илдә чапдан чыхмыш „Азәрбајчан дилиндә дурғу ишарәләри“ адлы китабча тәшкил едир.

Мүасир Азәрбајчан дилиндә ашағыдакы дурғу ишарәләри ишләдилир: нөгтә (·), веркүл (,), нөгтәли веркүл (;), ики нөгтә (:), суал (?), нида (!), тире (—), үч нөгтә (...), мө'тәризә [( )], дырнаглар (« » „ “).

Бу дурғу ишарәләриндән башга чыхма (—), топлама (+), бөлмә (:), вурма (×), бәрабәрлик (=) кими бир сыра шәрти ишарәләр дә мөвчуддур ки, бунлар елми-техники китабларда ишләдилир. Бу китабчада исә анчаг дурғу ишарәләриндән данышылачагдыр.

Ашағыда һаггында данышылачаг дурғу ишарәләринин бә'зиләриндән техники мәгсәдлә дә истифадә олунур. Мәсәлән, **гејд** сөзүндән, маддәләри көстәрән рәгәмләрдән сонра нөгтәнин ишләдилмәси техники сәчијјә дашыјыр.

Әлбәттә, бурада нөгсанлар, чатышмајан чәһәтләр дә олачагдыр. Охучуларын јахшы мәсләһәтләри мүәллифә сонракы иш заманы көмәк едә биләр.

Мүәллиф

ДУРҒУ ИШАРӘЛӘРИ

НӨГТӘ

§ 1. Мәзмунунда билаваситә суал, еләчә дә емосионал чаларлыг олмајан чүмләләрдән сонра нөгтә гојулур. Белә чүмләләр шифаһи нитгдә сакит интонасија, онун сакитчә енмәси илә сәчијјәләнир.

1. Нөгтә ишарәси ашағыдакы һалларда гојулур:

Нәгли чүмләләрин сонунда.

1) Бүтөв нәгли чүмләләрдән сонра:

Биз өвладларымызы севирик. („Улдуз“ журналы.)

Һамы сакит һалда һаванын ачылмасыны көзләјирди. (К. Дадашоғлу.)

Тәрбијә ичтимаи мәсәләдир. („Улдуз“ журналы.)

2) Јарымчыг нәгли чүмләләрдән сонра;

— Чамаат һәлә јајлаға кетмәјиб ки?

— **Хејр**. Амма бу күн, сабаһ тәрпәнәсидирләр. (И. Шыхлы.)

— Сән ораја нијә кетмишдин?

— **Охумаға**. (И. Шыхлы.)

— Һара кедирсиниз?

— **Евимизә**. (И. Шыхлы.)

Јарымчыг чүмләләр даһа чох диалог нитгинә аиддир. Чаваб репликаларында һәмчинин сөз—чүмлә ишләдилир.

3) Адлыг чүмләләрдән сонра:

Ијунун үчү. Сәһәр чағы. Шереметјево тәјјарә вағзалы. („Улдуз“ журналы.")

. . . **1945-чи илин апрели.** („Азәрбајчан кәнчләри“ гәзети.)

. . . **1943-чү илин феврал—апрел ајлары**. („Азәрбајчан кәнчләри“ гәзети.)

Белә чүмләләр васитәсилә образлар, пејзажлар тәсвир олунур. Бунлар мәишәт чүмләләри адланыр. Ишин вахтыны көстәрмәк, мәчлиси, тәбиәти, мәкан шәраитини тәсвир мәгамында ишләдилир.

§ 2. **Лакин, бунунла белә, амма, анчаг, һалбуки, һәм дә, өзү дә, һәтта, јә'ни** вә с. табесизлик бағлајычылары мүстәгил чүмләләри мүрәккәб чүмләнин тәр-

киб һиссәләри кими бирләшдирирсә, һәмин бағлајычылардан әввәл нөгтә гојулур. (Бу бағлајычылардан әввәл веркүлүн вә ја нөгтәли веркүлүн ишләдилмәсинә даир 15-чи параграфа бах).

Сәлим бәлкә дә евә кеч кәләчәк, чох ола биләсин ки, онун һазырладығы хөрәји јемәјәчәкди. **Лакин** евдарлыг борчу бу еһтималлары Таһирәјә унутдурду. (О. Саламзадә.)

Мүһарибә илләри иди. **Лакин** Әвәзаға о илләрин амансызлығыны дујмады. („Коммунист“ гәзети.)

Нијаз јенә истәди бир даш көтүрүб гарғалара атсын. **Лакин** голунун үстүндә ујумуш Рәшидәни диксиндирмәк истәмәди. („Улдуз“ журналы.)

Сәмәд Хәзәри кечәләр дә сејр етмишди. **Лакин** дәниз она һеч заман букүнкү гәдәр көзәл көрүнмәмишди. („Азәрбајҹан“ журналы.)

Бир аздан сонра ушаглар јухуја кетдиләр. **Амма** о кечәни Хәдичә сүбһә кими јата билмәди. (С. С. Ахундов.)

—Дејир,биз зәһмәт чәкирик, дөвләт газанырыг. **Амма** сән атын белиндә кәзирсән. (И. Әфәндијев.)

Елә билирди сәндән доғру-дүрүст адам јохдур. **Амма** мәним арвадлығыма бахма. (Ә. Һагвердијев.)

Кәрәк гадына гаршы кишиләр һәмишә нәзакәтли олсунлар, онунла инчә рәфтар етсинләр. **Анҹаг** тәәссүф ки, бизим бә'зи кәнҹләримиз бунун әксини дүшүнүрләр. (О. Саламзадә.)

Бу саһәдә бәлкә исте'дады парлаја да биләрди. **Анҹаг** о, башга јол сечди. („Улдуз“ журналы.)

Мән бир нечә дәфә көрмүшәм ки, гапыны дөјмәмиш сизин јаныныза кирмишдир. **Һалбуки** сиз дејирсиниз ки, о, тәрбијәлидир. (Ҹ. Ҹаббарлы.)

Бу илләр әрзиндә о, нә әзијјәтләр чәкмишди, кирпији илә од көтүрмүшдү. **Һалбуки** кедиб Бакыда, Сәрдаркилдә јашаја биләрди. („Азәрбајҹан“ журналы.)

Јә'ни арпа илә буғда гатышыгды. **Һәм дә** чөрәк јахшы бишмәмишди. („Азәрбајҹан“ журналы.)

Рүстәмин дә өзүнә сөз вердији о замандан илләр кәлиб кечмишди. **Һәм дә** јүз илин, мин илин һадисәләри илә долу олан илләр. (М. Ибраһимов.)

Бу, арасына бир парча тәзә балыг гојулмуш чөрәк иди. **Өзү дә** бајагкы гызардылмыш бојат чөрәкдән де-